

Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи
бакалавр
(освітній ступінь)

на тему:

**“Форми і методи соціальної роботи з сім’ями, які опинились у складних
життєвих обставинах”**

Виконала:

здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
галузі знань 23 Соціальна робота
спеціальності 231 Соціальна робота
м406СР-з групи

Тетяна ЗІНЮК

Науковий керівник:

к. пед. н., доц. Катерина ПЕТРОВСЬКА

Рецензент:

к. пед. н., доц. Анастасія ТУРГЕНЄВА

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ СІМЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ	5
1.1 Поняття та характеристика сімей, які опинились у складних життєвих обставинах.....	5
1.2 Класифікація сімей, які опинились в складних життєвих обставинах та їх проблем.....	10
1.3 Соціально-педагогічна робота з сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах	15
Висновки до першого розділу	28
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ	29
2.1. Соціальний супровід як форма комплексної соціальної допомоги сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах	29
2.2. Алгоритм здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.....	32
2.3. Форми та методи соціально-педагогічної підтримки в межах соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах	41
Висновки до другого розділу	56
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	58

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена постійним зростанням кількості сімей, які зіштовхуються з різноманітними складними життєвими обставинами. Соціально-економічні кризи, війни, міграційні потоки, епідемії, збільшення числа осіб із залежностями — усе це призводить до зростання числа вразливих категорій населення, яким потрібна кваліфікована соціальна підтримка.

В умовах України, де рівень соціальної нерівності продовжує збільшуватися, а соціальні служби залишаються недостатньо фінансовані, питання ефективності інтервенцій соціальної роботи набуває особливої ваги. Це обумовлює необхідність розробки та впровадження нових, більш дієвих методів роботи з сім'ями, що опинилися у складних обставинах.

Сім'я як частина соціуму, що виконує певні функції, є предметом дослідження філософів, соціологів, педагогів і психологів. У роботах Т. Алексєєнко, О. Безпалько, І. Бежа, Л. Виготського, Н. Галагузова, А. Захарова, І. Зверєвої, В. Кан-Калика, А. Капської, С. Ковальова, В. Кравець, О. Леонтєва, А. Макаренка, С. Рубінштейна, В. Століна, В. Сухомлинського, С. Харченка, Л. Чернікова розкривається значення сім'ї в розвитку дитини та обґрунтовується необхідність соціально-педагогічної підтримки сім'ї з боку держави.

Окремі аспекти соціальної роботи з сім'єю були предметом наукових досліджень як таких науковців, як (І. Братусь, Т. Веретенко, Л. Вінникова, О. Заболотна, І. Зверєва, А. Капська, З. Кияниця, Г. Лактіонова, С. Ничипоренко, Н. Побірченко, В. Поліщук, Г. Попович, І. Трубавіна, Т. Шанськова, П. Шевчук).

Таким чином, дане дослідження є актуальним і значущим, оскільки відповідає сучасним викликам суспільства, забезпечує наукове обґрунтування для практичних інтервенцій, і сприяє подальшому розвитку соціальної роботи як професії.

Об'єкт дослідження: соціальна робота з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Предмет дослідження: зміст, форми і методи роботи соціального працівника з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Мета дослідження: вивчити і теоретично обґрунтувати особливості соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах, а також здійснити аналіз соціально-педагогічного супроводу даної категорії сімей.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання:**

1. Визначити поняття та характеристики сімей, які опинились у складних життєвих обставинах.

2. Класифікувати сім'ї, які опинились у складних життєвих обставинах, та їх проблеми.

3. Проаналізувати соціально-педагогічну роботу з сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах.

4. Дослідити практичні засади соціально-педагогічного супроводу сімей, які опинились у складних життєвих обставинах.

В ході дослідження були використані наступні **методи дослідження:** вивчення і теоретичний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури; класифікація і систематизація теоретичних даних; узагальнення і відбір необхідної інформації з проблеми дослідження.

Структура дослідження: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (усього 39 найменувань) та додатків. Повний обсяг кваліфікаційної роботи становить 58 сторінки, основний зміст викладено на 63 сторінках.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі було розглянуто теоретичні та практичні аспекти проблем сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, а також форми та методи соціально-педагогічного супроводу таких сімей.

У першому розділі було визначено, що проблеми сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, мають різноманітні соціальні, економічні, психологічні та медичні причини. Класифікація цих сімей дозволяє краще зрозуміти їхні специфічні потреби та підбирати відповідні методи підтримки. Соціально-педагогічна робота з такими сім'ями включає широкий спектр методів, таких як консультації, терапія, медіація та волонтерські програми, спрямовані на забезпечення стабільності та покращення якості життя.

У другому розділі було встановлено, що соціальний супровід є ефективною формою комплексної соціальної допомоги. Він забезпечує всебічну підтримку, враховуючи індивідуальні потреби кожної сім'ї, завдяки залученню різних фахівців. Алгоритм соціального супроводу, включаючи етапи виявлення, оцінки, розробки плану, його виконання та моніторинг результатів, забезпечує систематичний та ефективний підхід до надання допомоги. Форми та методи соціально-педагогічної підтримки, такі як соціальне консультування, медіація, арт-терапія та соціальна реабілітація, сприяють покращенню соціального та психологічного стану сімей, підвищенню їхньої життєвої стійкості та соціальної адаптації.

Таким чином, комплексний та індивідуалізований підхід до соціально-педагогічного супроводу сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, є ефективним засобом підтримки. Він сприяє покращенню якості життя, соціальній інтеграції та здатності сімей самостійно долати труднощі, що є важливим для збереження соціальної стабільності та благополуччя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Protas O. Mediation as an element of social support for children in difficult life circumstances. *Актуальні питання гуманітарних наук*: зб. наук. пр. молод. вчених. Вип. 52. Т. 3, 2022. С. 178-183.
2. Бартош М., Кубіцький С. Програма соціально-педагогічної підтримки дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. *Topical Issues of the Development of Modern Science: abstracts of XII international scientific and practical conference (29-31 July 2020)*. Sofia, Bulgaria, 202. С. 89-96.
3. Безбабна О. Використання інноваційних технологій у роботі з сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах. *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення* : зб. матер. VII міжнар. наук.-практ. конф. (25 травня 2023 р.). Ніжин, 2023. С. 136-138.
4. Берлет А. Соціально-педагогічна робота з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах. *Сімейна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (4 квітня 2018 р.). Київ, 2018. С. 11-14.
5. Бойко Л. Соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення*: зб. матер. VII міжнарод. наук.-практ. конф. (25 травня 2023 року). Ніжин, 2023. С. 146-148.
6. Борисова Ю., Іванова І. Тренінг як прикладна технологія соціальної роботи з молодими сім'ями. *Молодь: освіта, наука, духовність*: тези доповіді XI всеукр. наук. конф. студ. і молод. вчених (09-10 квітня 2014 р.). Київ, 2014. С. 155-156.
7. Бутенко Н. Проведення групової роботи з сім'ями, які перебувають в складних життєвих обставинах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Психологія». Вип. 5, 2022. С. 11-15.
8. Волкова В., Глушкова К. Соціально-педагогічна робота з сім'ями, що опинилися у складних життєвих обставинах. *Науковий вісник*

Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія «Педагогіка». № 2 (11), 2013. С. 37-42.

9. Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження) / [авт. кол. В. Байдик, Ю. Бондарук, Ю. Гопкало, Т. Гніда, І. Корнієнко, Н. Лунченко, Ю. Луценко, Р. Мороз, І. Ткачук] ; заг. ред. В. Панка, І. Ткачук. Київ : Ніка-Центр, 2020. 122 с.

10. Єрємона Л. Системно-сімейна арт-терапія як соціально-педагогічна потреба сучасності. *Наукові та освітні трансформації в сучасному світі: всеукр. міждисциплін. наук.-практ. конф. (15 липня 2021 року). Чернігів, 2021. С. 229-232.*

11. Карпінська Н. Медіація у соціальній роботі з дітьми, які перебувають в складних життєвих обставинах: визначення ефективних практик. *Соціальні науки: перспективи та інновації. Вип. 2, 2024. С. 113-117.*

12. Кононович Д. Проблеми соціального захисту сімей, що опинились в складних життєвих обставинах та шляхи їх вирішення. *Social Work and Education. Vol. 6. No. 3, 2019. С. 240-248.*

13. Кузенко О. Сім'я у складних життєвих обставинах як об'єкт соціально-педагогічної діяльності. *Збірник наукових праць молодих вчених. № 3, 2018. С. 110-119.*

14. Кузенко О., Ковтун О. Соціальний супровід сімей у складних життєвих обставинах. *Сучасне українське студентство: проблеми та ціннісні орієнтації : тези доп. XII всеукр. наук. конф. студ. та мол. вчених (21 березня 2019 р.), 2019. С. 58-61.*

15. Кулик І. Особливості консультування сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. *Ввічливість. Humanitas. Вип. 3, 2022. С. 33-37.*

16. Кулик І. Особливості консультування сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. *Ввічливість. Humanitas. Вип. 3, 2022. С. 33-37.*

17. Логвиненко В. Соціальне здоров'я дітей, які перебувають в складних життєвих обставинах. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної*

сфери : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (22 квітня 2021 р.). Умань, 2021. С. 49-51.

18. Логвиненко В., Грицанюк В., Костишин Е. Формування соціального здоров'я дітей, батьки яких перебувають в складних життєвих обставинах. *Психологія та соціальна робота*. Вип. 2 (54), 2021. С. 138-151.

19. Лучко М., Надвинична Т. Психологічна допомога сім'ям за складних життєвих обставин. *Психологія і суспільство*. № 3-4 (73-74), 2018. С. 224-233.

20. Любецька М. Актуальні питання здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 16. С. 133–135.

21. Любецька М. Аналіз діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 17. С. 102–108.

22. Любецька М. Механізми державного регулювання здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 18. С. 108–113.

23. Міхеєва О. Характеристика принципів соціальної підтримки сімей, які опинились в складних життєвих обставинах. *Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. Серія 11, 2016. С. 48-55.

24. Моргай Л. Робота соціального працівника з проблемними сім'ями. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 79. Т.1, 2021. С. 227-230.

25. Осапчук Н., Савицька А., Чернецький Ю. Теоретичні аспекти здійснення соціальної роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах. *Збірний науковий праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. № 18, 2019. С. 114-116.

26. Петрович В., Лютий В. Профілактика як соціальна послуга сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах. *Соціальна робота з сім'ями:*

теорії, моделі, ефективні практики : колективна монографія. Луцьк : Волиньполіграф, 2021. С. 217-240.

27. Пономаренко Л. Теоретичні засади вивчення проблеми впровадження соціальної роботи із вразливими сім'ями та дітьми в умовах об'єднаних територіальних громад. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 67, 2019. С. 214-218.

28. Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах : Наказ Міністерства соціальної політики України від 31.03.2016 р. № 318; зі змінами від 07.07.2022 р. (дата звернення: 10.04.2024 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16#Text>

29. Протас О. Медіація як технологія соціального супроводу дітей, які перебувають в складних життєвих обставинах. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2022. С. 178-183.

30. Скороход А. Практичні засади роботи психолога соціальної сфери з сім'ями, що опинилися в складних життєвих обставинах. *Теоретико-методологічні проблеми практичної психології та її перспективи розвитку* : зб. доп. всеукр. студ. наук.-практ. конф., 2021. С. 176-179.

31. Соляник М. Організаційно-методичне забезпечення підвищення ефективності технології соціально-педагогічної підтримки сімей у складних життєвих обставинах. *Психологічний супровід і соціально-педагогічна робота в закладі освіти: теорія та практика* : колективна монографія. Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2020. С. 75-89.

32. Соляник М. Соціально-педагогічні особливості залучення волонтерів до роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах. *Залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як чинник соціальної безпека України* : тези II міжнар. наук.-практ. конф. (4 червня 2020 р.). Миколаїв, 2020. С. 111-113.

33. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. 1 / З. Кияниця, Ж. Петрочко. К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.

34. Тимків Л., Іванків А. Психолого-педагогічні аспекти підтримки сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. *Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи* : тези. доп. IV всеукр. наук.-практ. конф. (19 квітня 2019 р.). Івано-Франківськ, 2019. С. 166-169.

35. Томіленко Д., Чубіна Т. Функції сім'ї: класифікація та характеристика. *Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє*: матеріали всеукр. наук. конф. (23 квітня 2020 р.). Черкаси, 2020. С. 118-120.

36. Черкай О. Сімейна терапія як комплексна модель соціальної роботи. *Теорія і практика сучасної психології*. № 2, 2018. С. 74-77.

37. Черниш О. Поняття «складні життєві обставини» у міждисциплінарному вимірі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 6 (329). Ч. 1, 2019. С. 57-65.

38. Шелест Н., Хлебик С. Інновації в соціальній роботі з сім'ями як соціальний феномен. *Наука та освіта в умовах викликів сьогодення* : міжнар. наук.-практ. конф. (16 грудня 2023 р.). Чернігів, 2023. С. 284-286.

39. Шпиг Н. Орієнтити соціальної підтримки сімей, що опинилися в складних життєвих обставинах. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. № 27, 2023. С. 307-317.

34. Тимків Л., Іванків А. Психолого-педагогічні аспекти підтримки сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. *Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи* : тези. доп. IV всеукр. наук.-практ. конф. (19 квітня 2019 р.). Івано-Франківськ, 2019. С. 166-169.

35. Томіленко Д., Чубіна Т. Функції сім'ї: класифікація та характеристика. *Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє*: матеріали всеукр. наук. конф. (23 квітня 2020 р.). Черкаси, 2020. С. 118-120.

36. Черкай О. Сімейна терапія як комплексна модель соціальної роботи. *Теорія і практика сучасної психології*. № 2, 2018. С. 74-77.

37. Черниш О. Поняття «складні життєві обставини» у міждисциплінарному вимірі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 6 (329). Ч. 1, 2019. С. 57-65.

38. Шелест Н., Хлебик С. Інновації в соціальній роботі з сім'ями як соціальний феномен. *Наука та освіта в умовах викликів сьогодення* : міжнар. наук.-практ. конф. (16 грудня 2023 р.). Чернігів, 2023. С. 284-286.

39. Шпиг Н. Орієнтити соціальної підтримки сімей, що опинилися в складних життєвих обставинах. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. № 27, 2023. С. 307-317.